

AVIFAUNA DEL PENEDÈS

PERE MESTRE i RAVENTÓS

Vilafranca del Penedès

LES ORENETES

Les orenetes formen la família dels hirundínids i encara que se solen confondre amb els falciots (o falcies), no tenen cap parentiu entre si. Les orenetes no són ocells tan aeris, el seu vol és menys veloç i més desordenat que el d'aquells i es lliuren així i tot també a la caça aèria, perseguint tot volant mosquits, mosques, petites papallones, arnes, pugons voladors i petits escarabats com són els corcs o gorgolls. Cap altre grup d'ocells desperta tanta simpatia entre els homes. Tots sabem alguna cosa sobre les orenetes, unes espècies ens són molt conegudes, d'altres ho són menys, potser per adaptar-se a viure en un medi no tan proper a nosaltres, però totes es caracteritzen per la seva docilitat, fins al punt que pocs ocells conviuen a la nostra mateixa casa com és l'orenetta comuna.

Les orenetes són ocells voladors per constitució, presenten unes ales llargues i estretes, encara que menys que les dels falciots. El seu bec és curt encara que àmpliament obert, per tal d'atrapar tot passant, amb un cop precís, els insectes al vol. Són un model de lleugeresa i d'elegància volant i, a vegades, el perseguir i capturar un insecte alat les torna capricioses però segures en les seves anades i vingudes sense fi, creuant i recreuant de mil maneres el cel en vols tortuosos per tal d'atrapar l'insecte perseguit. Són ocells molt especialitzats i sobretot adaptats a la vida aèria. Com hem dit no poden competir amb els falciots en velocitat i la major part d'espècies no volen a tanta alçada com aquests. Els dos gèneres presenten unes potes petites, en els falciots tan rudimentàries que no els permet de posar-se si no és en superfícies verticals, en canvi les orenetes, durant el dia, en breus moments, les podem veure posades en fils de la xarxa elèctrica i telefònica, i replans d'edificis o penyes. Només se les veu a terra per tal de recollir fang o materials per construir el niu.

En general són ocells estivals per necessitat. En alimentar-se exclusivament d'insectes que volen per l'aire, la seva arribada ve condicionada a la presència d'aquests insectes, que sol coincidir amb l'arribada del bon temps. Les migracions d'orenetes cap al nord coincideixen amb les isoterms que es produeixen per sobre dels 9 °. Sempre solen haver-hi un o dos individus més agosarats que s'avancen al grup principal abans que el bon temps hagi fet veritablement la seva aparició.

La seva popularitat, en gran part, és deguda a considerar-les com a portadores de la primavera. A més, no temen l'hòme i pel seu règim insectívor fa que gaudeixin de gran simpatia. Tot aquest conjunt de circumstàncies deu ser la causa que des de sempre els seus nius siguin respectats i pocs són els caçadors o depredadors humans que atemptin a consciència contra les seves vides o cries.

Les dates d'arribada varien d'un any a l'altre i vénen condicionades pels factors meteorològics i la seva marxa a la tardor s'allarga molt com es demostra en descriure cada una de les espècies. Vulgarment es diu que per sant Josep ja han arribat les orenetes. Es pot garantir que algunes sí, fins i tot referint-nos a l'oreneta comuna, però mai el grup principal, que sol fer-ho durant

el mes d'abril, amb oscil·lacions en les dates segons els anys, ja que depèn, com hem dit, de les condicions climatològiques que troben en el seu camí de vinguda.

La seva marxa en principi passa desapercebuda, i només un control minuciós de les colònies la fa perceptible. En despoblar-se l'ambient d'insectes a causa del fred les orenetes han de prendre una resolució molt arriscada, tant que a moltes d'elles els valdrà fins i tot la vida. Abandonen el seu país nadiu i se'n van molt lluny, emigren, organitzant-se en grups i en vols cap al sud es traslladen a zones més càlides, on continuen desenrotllant-se els insectes, fins i tot a l'hivern, i per tant troben aliment abundós i una temperatura més agradable. Aquest viatge amb destí desconegut, vers l'Àfrica, per a la majoria d'elles serà duríssim ja que han de franquejar en molts punts la mar, passar sobre altes serralades i enfrontar-se principalment a les inclemències del temps, amb possibles tempestes. Moltes moren durant la travessa, d'altres arriben extenuades per la fam i el cansament, però algunes finalment arriben al seu destí.

La migració es manifesta, segons els anys, des de la meitat de setembre, quan passen per la nostra zona els individus procedents d'Europa, i sol ser molt abundosa durant la darrera desena del mes, per anar minvant durant l'octubre. La migració es produeix el dia i menguen mentre fan el viatge. A vegades les condicions meteorològiques no són favorables i es reuneixen per milers, i dormen aleshores als fils de la xarxa elèctrica, més rarament als canyars, per reemprendre la marxa tan aviat com les condicions els són favorables.

A la nostra comarca del Penedès, de les cinc espècies d'hirundínids que nien a Europa, dues són molt abundants: l'oreneteta comuna (*Hirundo rustica*) i l'oreneteta cua blanca (*Delichon urbica*). Els nius els fan aïllats, en general, la primera, i en colònies la segona, en algun racó de les parets de les nostres cases. Una tercera, el roquerol, (*Hirundo rupestris*), nia a les cingleres, en llocs solitaris o poc poblats.

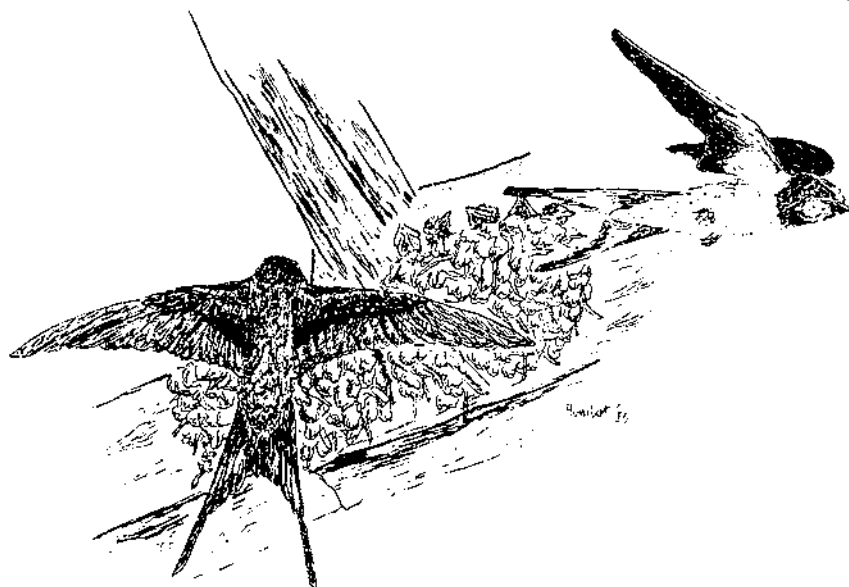
Les altres dues espècies fins avui no s'han localitzat niant a la nostra comarca. L'oreneteta cua-rogenca (*Hirundo daurica*)

fins fa poc no havia estat observada al Penedès, però es coneixen algunes cites de cria a la Costa Brava catalana, la qual cosa vol dir que es poden veure migrants i degut a la seva expansió actual fa possible fins i tot situar algun niu a les zones properes a la costa. Pel que fa a l'oreneta de ribera (*Riparia riparia*), si bé nia a Catalunya, als voltants de Balaguer, és més difícil que ho faci al Penedès, i aquí ha estat observada migrant en petita quantitat per la costa.

Passem ara a descriure les peculiaritats particulars de cada una d'aquestes cinc espècies d'oreneta.

ORENETA COMUNA (*Hirundo rustica*).

L'oreneta és un dels ocells més cantats pels poetes i se la considera com anunci de la primavera, ja que normalment coincideix la seva arribada amb les dates d'entrada d'aquesta estació. Viu en estreta associació amb l'home en les seves mateixes vivendes,

sobretot en aquelles on hi ha poc moviment i poc soroll. Prefereixen les cases de camp i d'elles els locals sempre oberts, com poden ser coberts, galeries, porxadades, graners, cotxeres, en llocs sempre a cobert de la pluja. Ha estat l'ocell que més ha sabut captar l'estimació de l'home. Quasi podríem dir que no hi ha una casa de camp en la qual no tingui el seu niu alguna parella, i són rebudes sempre amb alegria i respectades com si d'una cosa sagrada es tractés. Sens dubte perquè contribueix a salvar les collites tot netejant el camp d'insectes nocius i de mosquits que sempre són molestosos, principalment quan els tenim dins la nostra llar. És la companya perfecta del pagès, i mostra una clara predilecció per les masies aïllades, mentre que l'oreneta cuablanca i les falcies prefereixen l'interior de les poblacions. A la nostra comarca es considera una sort i dona alegria el tenir un niu d'orenetes a casa.

El seu plomatge és molt bonic i presenta el llom d'un color negre tornassolat, amb una brillantor metàl·lica; el front i la gorja d'un color bru tirant a vermellós, i està adornada aquesta darrera per una ampla franja negra; la resta de la cara inferior del cos és de color blanc amb matisos groc-rogens clars; les cinc rectrius externes de cada banda presenten taques blanques arrodonides en les seves barbes interior i les extremes de cada banda són més llargues, i formen al final de la cua una àmplia escotadura que es distingeix molt bé volant i que serveix per diferenciar-la d'altres espècies semblants. D'aquesta cua forcada al Penedès diem que fa estisora.

El seu cos és esbelt, les ales llargues i punxagudes i les potes són curtes i primes. En la femella els colors són menys pronunciats que en el mascle i les rectrius laterals no són tan allargades, la qual cosa encara és més accentuada en els joves. El seu cant és alegre, rialler, dolç, i el repeteix sovint parat prop del seu niu transmetent alegria al seu entorn, sembla que digui: ja és aquí el bon temps.

Normalment cada parella té el seu territori. En algunes ocasions poden formar colònies de diversos nius sota el mateix cobert, com passa en la masia de la Roqueta (Olivella). Hem tingut ocasió de controlar l'arribada i la partença dels exemplars d'aquesta colònia durant diversos anys, la qual cosa permet d'es-

Mes	IV																			
Dia	1	2	3	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		
1970							5	6	7									8		
1971	4	5					6									8				
1972			8	9				12						14						
1973	6					4	4	5	4	5	7	7	9	7	7	7	8	6		
1974		3	4															6		
Mes:	IV																			
Dia:	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30										
1970										13										
1971							6													
1972							16	17												
1973	8	9	10	10	10	8	9		9	10										
1974				11	6															
Mes:	V																			
Dia:	1	4	5	7	9	10	11	13	16	20	27	28	29	30						
1970				3				9		10										
1971					8				12					14						
1972	18																			
1973	9	9		11	11	11	10													
1974	10		6										12	6						

En aquesta colònia, controlada des de 1957 fins a 1969, sense anotacions en 1965 i 1968, les arribades del primer exemplar tenen lloc entre 27-II-60 i 18-II-65 i 18-III-67, i abunden més les de primers de març.

Arribades d'una parella a Sant Pere de Ribes:

Any	Mes										
	III							IV			
	5	6	16	6	8	10	14	26			
1970	1	2									
1971			2								
1972				1	2						
1973							1	2			
1974							2				

Quan a finals d'agost es produeix alguna tempesta acostumen a iniciar la seva marxa cap al sud per tal de traslladar-se als seus quaters d'hivern de l'Àfrica. Les marxes, com les arribades, no són sobtades, sinó que es van succeint ininterrompudament durant dos mesos com a mínim. Les primeres anotacions de migrants en els cinc anys citats varen ser així: 17-VIII-74, en el niu de Sant Pere de Ribes ha desaparegut la darrera, que era un mascle i que ja feia uns dies que dormia sol. Així i tot, les primeres observacions segures de migrants en aquests anys són: 22-VIII-73, 25-VIII-72, 29-VIII-70 i 31-VIII-71. Al començament el flux és quasi imperceptible i segons els anys fins a la segona desena de setembre no es manifesta. En general és molt abundant durant la tercera desena del mes, i hi ha dies d'un pas de milers i milers d'exemplars. Destaquen el 25-IX-71, 24-IX-72, també el 8-X d'aquest any i el 30-IX-73. Hi ha alguns anys que en octubre, durant els primers dies, és encara molt nombrós, però a mida que s'acaba el mes va decreixent, i les últimes observacions en el citat quinquenni 1970-74 foren: 19-X-71, 23-X-72, 28-X-73 (si bé aquest any encara s'observà un exemplar solt a les Salines de Cubelles el 7-XI), 31-X-74 i 1-XI-70. En la resta d'anys amb anotacions abunden les darreres observacions a finals d'octubre, però destaquen algunes més retardades: 17-XI-61, 15-XI-59, 11-XI-63, 7-XI-73, 3-XI-68, 1-XI-60 i com observació molt fora de lloc un exemplar a les marismes de Creixell al 9-XII-66.

Les partenes a la colònia de la Roqueta en el quinquenni 1970-74 varen ser:

Mes:	VIII				IX								
	Dia:	25	28	29	31	1	2	3	4	5	6	7	8
1970		100			30	18							18
1971	100							35	29	32	25	31	30
1972	50									35		21	6
1973	25	21	18	14	12	11			9	5	4	3	1
1974	20					20							

Mes:	IX											
Dia	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1970					14	15	10	8	4	2	3	2
1971	30	25	18	19	19	18	17	16	16	16	14	17
1972	4	1	1	2	0	2	1					
1973	1	1										
1974	9	7	3	4	4	4	2	2	2	1		

Mes:	IX									
Dia	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
1970	0	2	3	2	1	2	2	1	1	1
1971	17	13	8	6	1	1	0	1	0	1
1972										
1973										
1974										

La migració es presenta en un front molt ampli, i és més manifesta la de tardor que la de primavera. En aquesta darrera estació en prou feines és perceptible a la costa si bé es fa visible seguint les valls de l'interior. En canvi el pas postnupcial pot observar-se en tota la comarca, però seguint unes rutes per les quals demostren més tirada. La climatologia provoca interrupcions i també influeix en l'altura del seu vol. Els vents forts desplacen els migrants cap a la costa i aleshores alguns dies de forta migració, a poca distància de la mar, segons sigui l'orografia del terreny es poden veure en vol dispers una veritable allau d'ocells en migració.

Aquesta espècie no forma vols compactes com altres ocells i es podria dir que es van desplaçant sols mentre cacen, en vol directe al S. o S.W., segons els llocs, Però en realitat van agrupades i es criden les unes a les altres mentre volen. En el pas postnupcial es posen en marxa a les primeres llums de l'alba, quan està a punt de sortir el sol. Durant un parell d'hores, en dies forts de pas, es poden controlar molts exemplars. Després, amb el canvi de direcció del vent, de terrestre a marítim, hi ha sempre uns moments de calma i acostumen aleshores a parar-se en els fils de la xarxa elèctrica, en antenes de televisió o en algun relleix d'edifi-

cis de les poblacions. A mig matí, una vegada produït el canvi del vent, reemprenen novament el seu camí, que ja no acabarà fins a darrera hora de la tarda, quan amb la posta del sol es veuen ocells o bandades, ara més compactes, volant en direccions rares, segurament buscant un lloc on passar la nit. En aquests casos se'n veuen a vegades a centenars dormint en els fils de les xarxes elèctriques de les poblacions del trajecte.

Tenen una gran fidelitat al territori on nien, ja que tornen tots els anys al mateix lloc i tan aviat com ho fan s'instal·len en el seu antic niu. Algunes a primers d'abril ja comencen a reparar-lo si el troben avariats o en construeixen un de nou en altres casos, feines que excepcionalment poden fer a darrers de març. Els ocells que no arriben fins el maig necessàriament retarden també aquests treballs. A la Roqueta, el 23-V-72 en un niu ja hi ha polls i algun niu encara el reparen. A Sant Pere de Ribes el 5-VI-70, quan en un niu ja tenen petits en comencen un altre en un lloc proper. Aquest niu el dia 8 havia avançat només un centímetre per la base, però en ploure aquest dia varen entrar en forta activitat i el dia 9 ja tenen uns 3 cms. i el dia 11 la famella ja revesteix la cassoleta. Ara el mascle es limita a acompanyar la femella en els seus viatges d'aportació de materials. Només quan construeixen o reparen el niu els veurem parats a terra per tal de recollir el fang, en la qual tasca se n'ocupen els dos membres de la parella. Un mateix niu pot servir durant diversos anys. El situen com hem dit abans a l'interior d'un edifici amb sortida fàcil a l'exterior, sota cobert, protegit de la pluja i el vent. Normalment es recolza en una biga o en un racó arrambat a la paret però sempre col·locat en llocs on les rates i els gats no els puguin molestar. És de fang una mica argilós que recullen amb el bec, algú diu aglutinant-lo amb la seva saliva. Hem observat que si no plou es retarda molt la preparació del niu i n'hi ha prou en abocar aigua a terra per observar-les com arrepleguen el fang que s'ha format.

Al niu li donen forma de mitja esfera o mitja copa oberta per dalt, la qual cosa serveix per distingir-lo de l'oreneta cuablanca, que el construeix tancat per sobre i amb un forat lateral. Solen barrejar el fang amb palles d'herbes seques per tal de donar-li més consistència. La cassoleta la recobreixen d'arrels fines, plomes i inflorescència de plantes compostes.

Si la climatologia és favorable a darrers d'abril pot haver-hi algun niu amb la posta completa: 21-IV-61, i és més freqüent a primers de maig, si bé alguns anys, 1970, pateixen retard a causa de presentar-se dies molt freds o rúfols. Nius que el 4-V tenien ja un ou foren abandonats i el 20-V encara no havien començat la posta. Altres vegades en presentar-se, quan ja tenen les cries, diversos dies seguits amb boira o pluja, no els permet d'aconseguir l'aliment necessari i les cries moren. També les fortes pluges les afecten, així el 7-V-70, amb 72 l./m² amb vent intens, varen desaparèixer diversos adults de la colònia de la Roqueta i en aquest mateix lloc el 27-VI-74, també amb un fort temporal durant el dia, es varen perdre tots els polls acabats de sortir dels nius de la primera cria.

Normalment durant la primera quinzena de maig la femella pon 4 o 5 ous (1), de closca fina, color blanc tacats amb punts d'un gris cendrós i bru rogenc, que incuba en la seva majoria la femella, i ho fa el mascle alguns moments durant el dia. Durant la nit el mascle dorm a la vora del niu junt a la seva companya i de dia, que no caça, canta en una zona propera per alegrar les llargues hores de la incubació de la seva parella, incubació que té una durada de 14 a 16 dies. Les cries, com totes les de les espècies que tenen potes dèbils, han de saber volar bé en abandonar el niu, per la qual cosa tarden força en tenir la ploma, d'uns 20 a 24 dies, cosa que sol tenir lloc durant el mes de juny. Els primers dies en què aquestes cries volen tornen al niu a passar la nit, abans d'abandonar-lo.

Al juliol, algunes vegades abans, té lloc una segona cria en el mateix niu, i es limiten a revestir-lo interiorment amb una nova aportació de plomes i inflorescències. Rarament n'utilitzen un altre de proper. Aquesta segona cria no sempre té lloc, ja que aquells ocells que arriben molt tard o han de construir un niu nou (5-VI-70 a Sant Pere de Ribes) no tenen temps de fer-la.

A la colònia de la Roqueta, controlada la marxa dels polls del niu, s'obtenen aquest resultats:

Any	Núm. nius							
	1. ^r	2. ⁿ	3. ^r	4. ⁿ	5. ^è	6. ^è	7. ^è	8. ^è
1970	19-VI	29-VI	30-VI	-VII	14-VII			25-VIII
1971								
1972	1-VI	6-VI	8-VI	16-VI	23-VI	24-VI	1-VII	5-VII
1973	4-VI	11-VI	23-VI	27-VI	29-VI	19-VII	29-VII	9-VIII
1974	21-VI	22-VI	28-VI	9-VIII	11-VIII	15-VIII		

Any	Núm. nius						
	9. ^è	10. ^è	11. ^è	12. ^è	13. ^è	14. ^è	15. ^è
1970							
1971							
1972	14-VII	16-VII	30-VII	3-VIII	10-VIII	14-VIII	20-VIII
1973							
1974							

El 1970 hi havia cinc parelles i només tres tingueren segona cria i els dos nius de Sant Pere de Ribes només tingueren una posta. En 1971 no es controlaren les dates de marxa però l'1-VI hi havia vuit nius ocupats i les postes es retardaren molt, la qual cosa determinà que algunes parelles no tinguessin segona cria. Les dels dos últims nius marxaren el 5-IX i 9-IX.

En 1972 hi havia nou parelles i quasi totes elles tingueren una segona posta i sabem que la núm. 13 el 3-VIII era de primera posta. En 1973 eren cinc les parelles, però només tres tingueren segona posta i el 1974 només hi hagué tres parelles que tinguessin totes les postes.

Els dos membres de la parella alimenten les cries caçant incessantment petits insectes, principalment mosquits, mosques i petites arnes i corcs. ¿Qui no ha vist mai una oreneta alimentat els seus pollets, que obren unes immenses boques que sobresurten del niu en arribar els seus pares amb l'aliment? Des de punta de dia fins que es pon el sol, amb alguns petits descansos, el seu treball representa la destrucció d'un gran nombre d'enemics del pagès. Aquí tenim explicat el respecte i l'estimació que aquest li té. I encara més: a la masia l'oreneta era el vigilant que donava l'alerta a les aus de corral, quan aquestes poblaven les nostres masies, o als ocells dels encontorns, quan l'esperver o el falcó s'acostava. Uns i altres deuen moltes vegades la vida al fraternal avís de l'oreneta.

ORENETA CUA - ROGENCA (*Hirundo daurica*).

En la introducció ja hem deixat anotat que fins fa poc no havia estat observada al Penedès, però una vegada redactat aquest treball Humbert Salvadó i Xavier Bayer, el dia 15 de març de 1980 n'observaren un exemplar caçant cap al tard al pantà de Foix, juntament amb altres d'orenetes comunes i d'orenetes cuablanca, la qual cosa permet, comparant-les, de facilitar la seva clara identificació. Aquesta possibilitat de la presència a la nostra comarca ens obliga a citar-la, a part que des de fa uns anys en nien algunes a la Costa Brava.

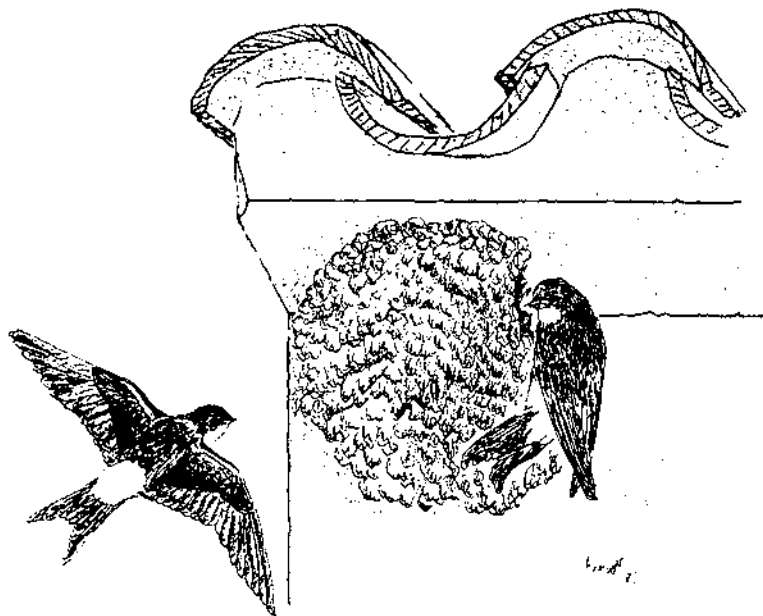
Força semblant a l'orenetes comuna, és, com el seu nom indica, més vermellosa, amb el carpó de color castany clar, igual que el clatell, amb la resta de les parts superiors negres i les inferiors vermelloses. També presenta la cua forçada però d'una forma menys pronunciada. El seu niu, molt característic, és tancat com el de l'orenetes cuablanca si bé té una entrada en forma de tub allargat, talment com si fos una ampolla posada de costat, amb un petit forat que

serveix d'entrada. Els fa adossats sota un pont, al sostre d'un edifici o d'una roca i habita en llocs solitaris prop dels rius o rierols amb zones rocalloses o on hi hagi construccions que gaudixin de tranquil·litat.

ORENETA CUABLANCA (*Delichon urbica*).

Aquesta espècie d'orenetes és la més abundosa a les poblacions. Mascle i femella presenten un mateix plomatge, negre per

sobre amb reflexos blavosos i morats; té blanc el pit i el ventre i, més interessant, també el carpó, característica que serveix per identificar l'espècie sense cap mena de dubte. No presenta zones

de color castany o rogenç en el seu cos com les altres i la seva cua, tot i que és escotada, és més curta i no forma amb les rèmiges la formilla tan pronunciada com la comuna. El bec és negre i les seves petites potes estan quasi cobertes de plomes blanques i presenten els dits externs i mig units en tota l'extensió de la primera falange. Les ungles les té força desenvolupades i esmolades. És una mica més petita i més esbelta però el seu vol és molt més lleuger, lent i àgil, planen sovint, i és capriciós per les formes que pren quan persegueix un insecte. Potser per això i perquè cacen molt més altes que l'oreneta comuna els permet associar-se moltes vegades amb vols amb els falciots, caçant junts principalment en el període posterior a la seva cria. Com les altres també és estival i després de la cria emigra a l'Àfrica.

A la nostra comarca se la coneix pel nom de roquerol i no pel d'oreneta cuablanca. El roquerol correspon a una espècie

que descriurem més endavant i que és poc freqüent a la comarca. És molt probable que el comú de la gent no faci diferència entre les dues espècies i hem de pensar que l'oreneta cuablanca primitivament niava als penya-segats, com encara és possible de veure actualment en molts punts de Catalunya i fins i tot en zones molt properes al Penedès, com és la zona mitja del riu Gaià entre Querol i Santa Perpètua de Gaià, amb cinc o sis colònies amb els seus nius adossats en les concavitats de les roques, en penyes normalment molt properes al riu. Tot i això, avui no és aquesta la forma més corrent de construir el niu i trien les façanes d'edificis, sempre sota les volades de cornises, balcons, en llocs resguardats de la pluja, normalment uns al costat d'altres, ja que els agrada de viure en societat. Podríem dir que a la nostra comarca no hi ha un sol poble sense alguna colònia més o menys nombrosa. A les poblacions molt grans hi poden faltar, com per exemple Barcelona, però als seus voltants també en podem trobar, com passa en la caserna de Pedralbes. També ocupen actualment les nombroses rescloses de contenció dels pantans i així també en trobem una colònia a la del pantà de Foix.

Cada parella reconeix sense vacil·lació el seu niu i respecta escrupulosament la propietat dels altres per tal que li respectin la seva. Els nius són ocupats diversos anys seguits per la mateixa parella. Si no estan molt malmesos reconstrueixen l'antic o si és necessari en comencen un de nou. És admirable i sembla impossible que puguin aconseguir adherir o enganxar a la paret els primers materials. Sembla que no puguin ni parar-se, però quasi bé suspesos a l'aire arriben a col·locar alguns grapats de fang, que un cop sec ja servirà per mantenir-s'hi i des d'allí començar la seva obra, en la qual invertiran molts dies, ja que si el construeixen amb rapidesa, sense deixar secar i consolidar els materials de la base, els cau. Però si això arriba a passar tornen a començar i finalment aconsegueixen d'acabar-lo. Com hem dit el construeixen amb fang, que transporten amb el bec. A vegades tenen dificultats en trobar-lo, sobretot actualment amb els carrers asfaltats, causa que pot haver fet que no ocupin el centre dels grans nuclis urbans. Abans, amb aquests carrers sense asfaltar, n'hi havia prou en regar-los o abocar aigua de fregar d'alguna casa per veure-les baixar una i altra vegada a recollir el fang que s'havia format. Aquesta dificultat la tenen també ara quan passen alguns dies sense ploure i no troben

on anar a buscar la matèria prima de la construcció del niu.

El niu té forma de mitja esfera o mitja bola, enganxada a la paret. Són globulosos i només deixen a un costat i a la part superior una estreta obertura per la qual entren i surten del niu. El comencen pel sota i una vegada col·locats els primers materials puja normalment primer per un costat avançant lentament les parets a petites capes fins arribar a la part superior. Després, des de la part interior del niu va tirant endavant l'obra amb boletes de fang a les quals barregen algunes palles, segons la consistència del fang, per tal de donar-li una major solidesa, la qual cosa fa que la capa externa sembli formada per boletes de fang, mentre que les parets de la interna són llises com si fossin arrebossades. L'acaben reforçant les parets a la part del forat d'entrada. Si utilitzen un niu vell el netegen interiorment i en ambdós casos l'interior l'enconxon amb plomes o inflorescències de plantes compostes, moltes de les quals arrepleguen tot volant. L'interior del niu, encara que sembli petit, haurà d'acollir els dos adults i la seva descendència.

Totes aquestes operacions de construir o reparar els nius tenen lloc al maig o a primers de juny. Les primeres dates anotades són 2-V-63 i 6-V-63. No obstant, el 8-VI-60 encara veiérem una parella començar el seu niu en una colònia de nova instal·lació, però aleshores retarden molt la posta i només té lloc una cria.

La primera posta controlada ho fou el 22-V-60 amb quatre ous (2) de color blanc, si bé en algunes ocasions se'n veuen alguns amb uns punts o taques arrodonides i negreses que corresponen a defecacions de paràsits que acostumen a tenir aquests ocells i que es reproduïxen precisament en aquesta època en els seus nius. Els ous acabats de pondre agafen una coloració rosa per transparència deguda al calor del rovell. Són més freqüents les postes de primers de juny, si bé en una mateixa colònia hi ha nius que s'avancen i no és estrany trobar algunes parelles que comencen la posta mentre que d'altres ja tenen els polls acabats de néixer.

Es controlen nius al juliol: 3-VII-60, dos ous acabats de pondre; 6-VII-60, tres ous covats i nius amb polllets encara a l'agost 24-VIII-59 i 24-VIII-57. Podria ser que fossin nius de reemplaça-

ment però és probable que corresponguin a una segona posta.

Es nodreixen de mosquits i tota mena d'insectes petits que volen per l'espai. És possible que algunes preses siguin diferents de les que mengen les orenetes comunes, pel fet de caçar per regla general a major altura que aquestes. Al voltant de la colònia sempre hi ha activitat i demostren entre elles un viu sentiment de solidaritat. A vegades es presenta el que elles poden considerar un perill, un ocell de rapinya, un gat, una persona, pels voltants de la colònia. Aleshores totes es posen a volar amb gran cridòria, fent-ho en cercles ràpids i en vols en picats capriciosos i rasants sobre l'intrús. Si hi ha calma es mostren molt actives caçant sempre i alimentant ambdós sexes els pollets que, ben aviat, treuen els seus petits caps fora el niu esperant l'aliment que una i altra vegada els porten els adults i els hi donen normalment sense entrar al niu.

Com en l'oreneta comuna quan és l'hora de tornar, alguns individus s'avancen a l'arribada de la majoria, i depenen sempre de la climatologia. Aquesta tornada sol passar, tot i això, una mica més tard que la del seu congènere, i normalment no s'observen les primeres fins a la segona quinzena de març. Són excepcionals les dates següents: 2-III-71, 7-III-70 i 9-III-66. El flux principal no arriba fins al mes d'abril i es perllonguen les seves arribades fins a meitat de maig. Les seves migracions són més difícils de controlar per a l'observador terrestre pel fet de desplaçar-se en petites bandades en vol generalment molt alt i mitjançant uns girs lents que donen la sensació que estan caçant, però sempre amb un desplaçament al NE a la primavera i al SW a la tardor. En aquesta darrera època hi ha pas manifest el setembre i l'octubre, i és possible que a l'agost comencin a marxar. Com a mínim les hem observades algunes vegades reunides a centenars, al capvespre, per anar a dormir als fils de les xarxes elèctriques d'algunes poblacions, tal com ho fan a l'època de les migracions. Les darreres observacions d'ocells migrants les hem fetes el 13-XI-76, 3-XI-71, 1-XI-61 i 1-XI-60.

ROQUEROL (*Hirundo rupestris*).

Aquesta espècie presenta una peculiaritat que la diferencia

de les altres orenetes. Sent, com a mínim, tant dòcil com les altres espècies, viu en general a les muntanyes solitàries, molt localitzada on abunden els indrets rocallosos i altres penyes. Tot i això no es mostren inquietes per la presència de l'home i continuen els seus vols incansables junt a les mateixes pedres en un continu anar i venir a vegades quasi parant-se a l'aire i planant freqüentment junt a les concavitats de les roques per controlar la possible presència dels insectes en els llocs més amagats de la penya. Altres vegades planeja més allunyada dels penya-segats, girant bruscament i de cop i volta en descobrir una presa i atrapar-la, la qual cosa converteix el seu vol, en general molt pausat, en capriciós i veloç. La seva docilitat es posa de manifest quan en alguns casos nia en edificis habitats.

Una altra cosa a destacar del roquero és que, a diferència d'altres hirundínids, n'hem pogut detectar alguns d'hivernants en les zones abrigades del litoral, amb algun esporàdic vagabund per punts de l'interior.

Aquest ocell és més petit que l'oreneteta comuna i una mica més gros que l'oreneteta cuablanca, i amida uns 14 o 15 cm., si bé el seu plomatge és molt diferent de les anteriors. Per sobre és de color marró castany, les parts interiors, si bé més clares, d'un bru fumat més o menys fort. No presenten en el seu plomatge tons blancs nets com en les altres espècies i només quan en vol despleguen la cua

mostren sobre les plomes rectrius unes petites taques ovals blanc-groguenques que els proporciona un aspecte molt característic. Les persones poc expertes les podrien confondre, en vol, amb l'oreneteta de ribera pel color de les parts superiors.

Com les altres orenetes cada parella demostra una gran fidelitat al territori on nia. A la nostra comarca ho fan en poca quantitat, principalment a la zona compresa entre Pontils i el Pont d'Armentera, a les ribes del riu Gaià. També hi ha varies parcelles a la zona del torrent de Vallbona (Garraf). Del seu control es dedueix una petita expansió de l'espècie, i s'anota un lleuger augment de la densitat de parcelles, fins i tot ocupant localitats que reunint excel·lents condicions sorprendia que no fossin habitades. Aquests darrers anys se situen a les mines de Pontons, a les timbes que es formen a la ribera de l'Anoia, entre Jorba i Sant Pere de Vims, a les pedreres de Garraf II (Castelldefels) i de la Falconera (Garraf), als voltants de Castellví de Rosanes i és possible que en algun altre lloc. Suposem que el cens actual deu ser de 25 o 30 parcelles, quan el 1960 no creiem que aquestes fossin més de 8 o 10.

Ja s'ha dit abans que al litoral és hivernant, i s'observen principalment al llarg de les costes de Garraf, on viuen en aquesta època formant petites bandades que a vegades poden arribar a ser de fins a 20 o 22 individus. Sorpren en aquesta època la seva mobilitat ja que recorren durant el dia la costa a la vora de la mar, des de Sitges fins a Castelldefels. Ara el seu vol s'assembla més al que tindrà a l'estiu l'orenetta cuablanca. L'escassetat d'aliments a l'hivern els deu obligar a aquests majors desplaçaments per tal d'obtenir l'aliment necessari per subsistir i a la vegada canviar de sistema de caça, i s'allunyen dels roquers i adopten un vol més alt. Segurament que si examinéssim els continguts del pap d'ocells d'aquesta espècie a l'hivern i a l'estiu veuríem explicat aquests comportaments, que es traduirien en captures d'insectes diferents en les dues èpoques.

Entre els ocells migrants, en el grup dels hirundínids, el roquerol és el primer que s'estableix. L'arribada als penya-segats de cria pot ocórrer a finals de febrer a la costa, si bé a l'interior es retarda una mica més. En dos punts d'aquesta zona distants uns quatre quilòmetres l'un de l'altre i on durant el període d'observació se situaven un parell de parcelles en cada lloc, s'obtingueren les següents dades d'arribada:

Penya de Cal Baldrich	Penya de Santa Perpètua de Gaià
---	23-III-58
8-III-58	1-IV-59
	(El 15-III no n'hi havia cap).
13-III-60	---
12-III-61	18-III-61
---	4-III-62
14-III-65	---

La penya de Cal Baldrich, força separada del riu, és més asolellada i està orientada al SE. La de Santa Perpètua de Gaià, molt propera al riu, és poc asolellada i d'orientació N. i W. La primera, per ser més asolellada, normalment està ocupada abans que la segona, que ho és menys, però les dues parelles no sempre arriben juntes. A Cal Baldrich, en els quatre anys citats, només al 1960, el dia 13-III, hi havia les dues parelles.

A les Penyes Roges de les Llabardes, a la banda del riu Foix, lloc que s'ha controlat amb freqüència en el període de gener a maig, podem obtenir unes dades molt significatives sobre les dates del període de migració. No hi ha un fitxer per localitats i resulta un xic difícil de citar tots els dies en què hi ha visites en aquest lloc i sens dubte n'hi ha moltes més de les que ens serveixen per a aquest estudi, en obtenir-se moltes vegades resultats negatius de la seva presència. Tot i això, n'hi haurà prou per demostrar els dies de possible migració. De les cites positives s'obtenen les dates extremes del seu pas en primavera pel fet d'estar aquest lloc allunyat de la zona de cria i no existir individus estivals que puguin distorsionar els resultats. El període 1959 a 1967 proporciona unes dates extremes de 6-III-65 i 17-V-59. La primera coincideix amb les primeres observacions a la zona del riu Gaià, on se'n veieren varies en migració al Castell de Seguer al 6-III-62 i una parella el 4-III-62 a Santa Perpètua de Gaià. En aquesta zona de l'interior destaquen com a dia de forta migració, Salmella el 14-III-65 i el 28-III-65; Gorg Negre el 18-III-62 i Santa Perpètua de Gaià el 22-III-62, entre altres dates.

A la costa sembla que aquest pas comença abans. Aquí és possible de confondre les cites amb exemplars hivernants, principalment a la zona del litoral de Garraf. Així i tot, observacions

una mica allunyades d'aquest últim punt són: Tamarit el 12-II-67, algunes en vol NE, i l'11-II-62 a les Masuques, vista una també al NE. La seva migració, possible des de febrer, no és intensa fins la segona i tercera desena de març, minva en el mes d'abril i observem les últimes a mitjans de maig.

El pas postnupcial no ha estat controlat. A l'interior s'anoten ocells en els llocs de cria a l'octubre: Santa Perpètua de Gaià 16-X-76 i Copons 23-X-76. A les costes de Garraf adopten el comportament d'hivernants des de darrers d'octubre: 13-X-62, 19-X-73, 29-X-72 i més normals els anys amb cites a primers de novembre, que poden indicar possibles dates de les seves migracions.

La cria es produeix a la segona quinzena de maig, i tenen generalment acabada la posta entre el 15 i el 20. La primera controlada va ser-ho el 18-V-58 (3). A mitjan juny abandonen el niu els pollets de la primera cria. Però després, a primers de juliol, en té lloc una segona i poden utilitzar un altre niu construït prop del segon, si bé és més freqüent que la repeteixin al mateix, col·locant plomes noves sobre les utilitzades anteriorment, juntament amb les escames de muda de la primera pollada. El temps apressa i no poden perdre dies en reparacions del niu, que evitarien la possibilitat d'aquesta segona pollada.

Els nius, com els de l'oreneta comuna, són oberts per sobre en forma de mitja esfera o copa. No els construeixen utilitzant el fang que podrien recollir prop del riu o en un toll d'aigua com altres hirundínids, sinó que demostren una preferència per obtenir un salnitre o dipòsit calcari que es forma en llocs on traspua l'aigua entre les penyes, substància que en secar-se proporciona una gran resistència al niu. És de suposar que quan no troben aquesta materials usaran, com les altres espècies, fang una mica argilós.

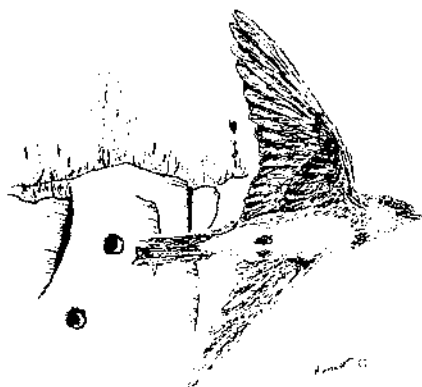
Els nius estan situats en tallats de roca de bastant alçada, adossats en llocs abrigats per sortints de la penya. En llocs d'alta muntanya s'adapta amb freqüència a altres situacions, com poden ser túnels de carretera, ponts, rescloses o fins i tot cases dels pobles. A la nostra comarca tots els nius s'han situat en roques de més o

menys altitud, però a la primavera de 1975 es controlà en niu a l'interior de l'església de Santa Perpètua de Gaià, que està abandonada, però amb les parets i el sostre en bon estat. El niu està construït en una zona de penombra, a l'aresta d'una volta d'un altar lateral, a uns 8 o 10 metres d'alçada i a uns 20 metres a l'interior. Els ocells entren per la porta de l'església per arribar al niu. La bibliografia sobre la nidificació del roquerol en edificis és abundant i no era necessari d'exposar nous casos, només fer ressaltar aquesta situació a la penombra, més pròpia de l'oreneta comuna. Hem de fer constar que en aquesta localitat abunden les cingleres a la vora del riu, on acostumen a situar el seu niu alguna parella des de fa molts anys. Actualment a l'interior de l'església hi ha tres nius, si bé només un d'ells continua ocupat.

Les parelles acostumen a construir els seus nius a certa distància els uns dels altres, rarament a menys de 50 o 60 metres. El lloc de caça, que no ocupa una àrea molt àmplia en aquesta època pel fet d'abundar els insectes, pot ser comú a més d'una parella i aleshores en una mateixa penya poden conuiu en la més gran harmonia, si bé cada u a casa seva. Només recordem haver presenciat la lluita entre dos exemplars, que suposem mascles, per la possessió d'un niu, als pocs dies de la seva arribada l'11-III-62, al camí de Camadall. La capa externa dels nius és de fang o de salnitre, que transporten a la boca. La cassoleta l'omplen de palles, brins d'herbes seques, principalment inflorescències de plantes compostes i algunes plomes, sobre les quals dipositen els seus ous, de color blanc amb punts de color bru vermellós i gris cendra, generalment més abundós en la banda gruixuda.

ORENETA DE RIBERA (*Riparia riparia*).

Poc freqüent a la nostra comarca, només se'n té referència, alguna vegada, en les seves migracions. Poden confondre's amb els seus congèneres, però suposem que les costes catalanes no són lloc habitual per on emigren. Les seves cites són molt escasses i en canvi en algunes èpoques de l'any al delte de l'Ebre se n'observen, fins i tot amb una densitat considerable. Tot això

fa suposar que la seva migració té lloc per la depressió del riu Ebre fins al Segre, per seguir després cap al N. Això podria explicar l'existència d'alguna colònia dels voltants de Balaguer, en trobar algun lloc apropiat per a la seva nidificació en les seves rutes migratòries.

Es la més petita de les orenetes, té tota la part superior, les galtes i una ampla banda sobre el pit de color terrós, i la gola i el ventre de color blanc pur. Amb el bec i les dèbils ungles excaven uns forats de 60 a 90 cm. de profunditat, horitzontals, estrets a l'entrada i de trajecte sinuós, i els fan en penya-segats sorrencs, més o menys a la vora d'aigua. (A Balaguer se n'han vist a la paret d'un edifici vell, entre les esquerdes de les antigues pedres de gres). La part més fonda del riu subterrani s'eixampla una mica i allí col·loca un llit de plomes, herbes seques amuntegades sense cap mena d'art, sobre el qual diposita 4 o 5 ous blancs, un xic transparents i que acabats de pondre prenen una coloració rosàcia.

Prefereixen viure a la vora dels corrents d'aigua, que exploren amb un vol ràpid, anant i venint pels mateixos llocs per tal d'atrapar principalment els mosquits que volen per sobre l'aigua.

A la comarca del Penedès se n'han observat poques vegades i sempre en poca quantitat, als desapareguts aiguamolls de la costa durant les migracions. Com a dates extremes: 31-III-60 a 15-V-72 a la primavera i 10-IX-72 a 24-IX-72 a la tardor i una cita anormal de set exemplars junts volant al Poal (Castelldefels) l'1-XI-70, que és molt possible que fossin roquerols.

* * *

AGRAÏMENT

Aquest treball, inicialment va ésser redactat en castellà, la traducció al català és obra de Jordi Valls, d'OMNIUM CULTU-

RAL de Vilafranca del Penedès. També hem de fer ressaltar l'aportació d'Humbert Salvadó, com autor dels dibuixos que figuren en el text. A ambdós el nostre agraïment per la seva col·laboració.

BIBLIOGRAFIA

Mestre Raventós, P., 1978. Ocells del Penedès. Miscel·lània Penedesenca 119/154.

Mestre Raventós, P., "Nidificación del Avión roquero en edificios". (inèdit).

Mestre Raventós, P., "El Avión roquero (*Hirundo rupestris*) en el NE. de España". (inèdit).

Mestre Raventós, P., 1980. Ocells del Penedès II. Secció d'Ornitologia del Museu de Vilafranca.

Mestre Raventós, P., Ocells del Penedès III. (en preparació).

Mestre Raventós, P., 1972. "Avifauna de la finca la Roqueta (Sierra de Garraf prov. Barcelona)". Misc. Zool. Vol. III. fasc. 2.

Roig Piera, A., 1952. Ocells de la nostra comarca del Penedès.

Maluquer Sostres, J., 1973. Els Ocells de les terres catalanes. Edit. Barcino.

Tarré, E. 1902. Els Aucells més útils a la Agricultura de Catalunya.

Fabre, J.H., 1941. "Los Auxiliares". Edit. Espasa - Calpe. S.A.

Ardeola, VI, VII, XIII y XIV (Diverses cites de *Hirundo daurica* criant en primavera a la Costa Brava).

****

NOTES:

- (1) S'han controlat 15 postes de 5 ous; 10 de 4 i 1 de 6. Aquesta darrera, de 1970, és molt possible que fos de cinc i que el sisè fos d'una posta anterior interrompuda pel fred. Tots els ous van ser fecunds. La mida mitja dels ous va ser: 19,43 x 13,71 mm. en 46 ous controlats. Les mides extremes: 20,70 - 17,85 x 14,55 - 12,85. El pes dels ous frescos: 1,861 g., mitja de 32 ous postos. Els pesos extrems en grams: 2,197 - 1,627.
- (2) S'han controlat 7 postes de 4 ous, 1 de 3 i 1 de 5. Les mides dels ous són 18,95 x 13,00 mm. en 39 ous controlats, amb unes mides extremes de 21,40 - 17,10 x 13,60 - 12,35. El pes dels ous frescos és de 1,633 g. en 13 ous controlats i els pesos extrems 1,868 i 1,447 g.
- (3) S'han controlat 4 postes de 4 ous, 1 de 5 i 1 de 3. La mida mitja dels ous: 20,74 x 14,09 mm. en 24 ous controlats. Les mides extremes 22,00 - 19,80 x 14,80 - 13,50 mm. El pes dels ous frescos: 2,136 g. en 16 ous pesats. Els pesos extrems en g.: 2,241 - 1,979.

*****